

Antoni Bosch-Veciana, *El moviment lector de Pierre Hadot*.
Barcelona: MMR, 2013, 170 pàg.

En aquest volum Antoni Bosch-Veciana, membre del Consell de Redacció de *Comprendre* i professor de la Facultat de Filosofia (URL), recull dues conferències inaugurals que va impartir els cursos 2009-2010 i 2010-2011 a la Societat Catalana de Filosofia i al Liceu Maragall, respectivament, sobre Pierre Hadot (1922-2010). Mestre reconegut de la història de la filosofia antiga en el sentit més elevat del terme, el professor Hadot va honorar la nostra revista acceptant de ser membre del seu Consell Científic des de 2006.

Sense risc d'equivocar-nos, podríem dir que l'aportació de Bosch-Veciana presenta de la manera més completa, rigorosa i alhora divulgativa la figura del catedràtic del Collège de France a l'àmbit cultural català. Tal com testimonia el prefaci del professor de la Universitat de Chicago Arnold I. Davidson, un dels millors coneixedors de l'obra de Hadot, els dos textos aquí recollits giren al voltant del nucli més íntim del pensament de l'autor francès: la dialèctica entre la vida i la lectura com a camí autènticament filosòfic de coneixement. No conformant-se amb esbossar l'itinerari biogràfic i intel·lectual del seu autor, Bosch-Veciana pretén resseguir el fil d'una manera de fer filosofia que mostra la seva actualitat precisament allí on es nodreix de les arrels clàssiques del pensament occidental.

El punt d'articulació dels dos discursos apunta, doncs, al cor de la tasca intel·lectual humanista. Pierre Hadot va fer veritablement filosofia en estudiar-ne la història, concretament la grega i la romana. El camí cap al passat és també la manera més exigent de comprendre el present. Bosch-Veciana ho expressa rotundament a l'inici de la primera conferència, que es titula «Pierre Hadot, lector de l'antiguitat clàssica: la contemporaneïtat de la vida filosòfica»: «L'antiguitat permetia, doncs, brindar-nos una comprensió nova del que és la filosofia, del que és «filosofar»; un sentit que ens permetia i ens permet, enmig d'aquest «final d'un món» que estem vivint, articular el *logos* i la *vida*, convidant-nos a viure amb una mirada nova, una mirada des de dalt, capaç de dotar de *sentit* el tot de la vida» (p. 33).

A través de citacions escollides de l'obra de Hadot, Bosch-Veciana planteja en aquesta primera part la seva trajectòria intel·lectual com a encarnació d'una vida dedicada a la lectura que en fa, d'aquesta, el curs que la constitueix. La reflexió sobre l'abast que té la lectura és un tema central del pensament filosòfic del segle XX, que va molt més enllà de les seves aplicacions hermenèutiques. La capacitat de significar i de produir sentit de la lectura és la pedra angular de la postmodernitat, des de l'àmbit metafísic i epistemològic fins al de la teoria i la crítica literàries. La crisi del significat, tal com ha estat tematitzada per l'arqueologia de Foucault o per la *différance* de Derrida,

sobre l'horitzó de la inversió exegetica de Nietzsche, ha trobat en tot l'itinerari de Hadot una rèplica no tan sols acadèmica sinó, per damunt de tot, un intent de refutació vital. Si el 1990, per exemple, Umberto Eco publicava un títol ben cridaner com *I limiti dell'interpretazione*, assenyalant els riscos dels excessos deconstructius, Pierre Hadot, el 1977, havia ja teixit una resposta creativa a *Exercices spirituels*, on ressaltava la necessitat de prendre la lectura com una *manera de viure* en què el *logos* –raó, veritat– esdevé com el text de la vida.

Bosch-Veciana intenta mostrar que aquesta idea central del pensament de Hadot no tan sols arrela en la seva trajectòria intel·lectual sinó que brolla del seu propi itinerari vital. Dos trets, a parer de l'autor, són fonamentals: la seva educació catòlica i l'interès primerenc per la filosofia. Tant l'una com l'altra tenen un caràcter indistrictablement experiencial. En diverses pàgines del volum es recorda el moment gairebé d'il·luminació que Hadot visqué en la seva adolescència davant la contemplació del cel. Aquest «sentiment oceànic», per utilitzar el terme encunyat per Romain Rolland, va acompanyar-lo tota la seva existència d'investigador de la història de la filosofia antiga, i va marcar el seu mètode de treball tant històric com filològic. Des de la seva edició inicial de Gai Mari Victorí i els seus treballs sobre el neoplatonisme, Hadot s'apropa als textos amb la mateixa actitud meravellada amb què el va sorprendre la passió intel·lectual en el trànsit a la joventut: «La lectura, per a ell, és un exercici espiritual de la mirada» (p. 52).

Per això, la lectura no és només un categoria metodològica en l'hermenèutica ha-

dotiana. Bosch-Veciana s'esforça per ressaltar contínuament el lligam entre la lectura i la vida en el context de la filosofia contemporània, a partir de l'ambient cultural en què va trobar-se immers des dels seus anys universitaris fins a la seva etapa acadèmica i docent al llarg dels anys seixanta i setanta a París. Com hem dit, Hadot no és simplement un historiador de la filosofia, sinó un filòsof que fa de la història el camí de les preguntes radicals de l'existència humana. Per això situa l'obra de l'autor de *La philosophie comme manière de vivre* en diàleg amb la tradició filosòfica del segle XX, de Nietzsche a Heidegger passant per Wittgenstein o Bergson, sense oblidar el paper decisiu que han jugat poetes com Rilke en el pensament ontopoètic postmodern.

Aquest contrast productiu entre els seus estudis sobre l'antiguitat i la pertinència metodològica de la categoria de la lectura es manifesta també en el replantejament de la *filosofia cristiana*, que va conèixer en profunditat. En unes poques pàgines molt precises, Bosch-Veciana posa en relleu la connexió entre les experiències biogràfiques de Hadot i la manera com va reprendre la qüestió de la filosofia tomista. Segons Hadot, en l'antiguitat la filosofia lligava la praxi –una manera de viure– amb la teoria –una manera de mirar–. El cristianisme hauria escindit aquesta dialèctica inicial, fent de si mateix el camí perfecte de vida, una vida en Jesucrist, de manera que la filosofia hauria quedat relegada a l'espai especulatiu, simplement teòric. Si, tal com sostenien els Pares de l'Església, el cristianisme era una «filosofia», la *philosophia* hagué d'esdevenir una activitat intel·lectual auxiliar: *ancilla Theologiae*.

Tot i mostrant en nota la discussió acadèmica que ha suscitat aquest plantejament en el context de la recepció crítica de la producció hadotiana (Barbara Carnevali, Jean-François Balaudé), Bosch-Veciana hi vol prendre peu per insistir que «la clau de lectura de tota aquesta nova interpretació que proposa Pierre Hadot rau en la interrelació que estableix entre *logos* i *manera de viure*. És la recerca d'una nova *manera de viure* la que impulsa a demanar-nos qui som per tal de fer de nosaltres mateixos realització plena d'allò que som, és a dir, fer de les nostres vides una vida de plena conformitat amb el que som» (p. 72). En aquesta època *epilogal* que pren consciència de si mateixa, tal com Heidegger la descriu, sobre l'horitzó *auroral* de la filosofia clàssica antiga, l'obra de Pierre Hadot aporta una reflexió radical sobre l'abast del *logos* que compromet la vida i la mort humanes en la recerca de la veritat.

En la segona conferència que completa aquest volum, titulada ««*Qu'est-ce que philosopher*»», Pierre Hadot i la manera de viure filosòfica», s'aprofundeix en aquesta convicció fonamental del pensament de l'autor francès que s'ha estat comentant. Bosch-Veciana mostra un especial interès a ressaltar, en la tasca de Hadot com a historiador de la filosofia, «l'experiència de la paradoxal articulació entre el pensament (*discurs filosòfic*) i la vida (*opció de vida*)» (p. 91). Per això indaga en el significat d'una tríada de conceptes, l'últim dels quals és decisiu per a poder entendre l'opció de *vida filosòfica* que Hadot pregona: *conversió, manera de viure i exercicis espirituals*.

El filòsof tracta de veure el món de nou, d'assajar respostes davant del misteri de la

realitat en la qual es troba. Aquestes respostes no neixen aïllades, sinó que brollen en diàleg amb la tradició que sosté la percepció d'aquest mateix món. Com hem dit, Bergson i Wittgenstein són dues referències inexcusables en la formació de Hadot. Però la filosofia, entesa com a *pràctica* lingüística i fenomenològica, i no tan sols com a construcció de sistemes, estén el seu influx vers la salut integral dels qui la volen exercir. En un sentit platònic i plotinià, la filosofia és també una «teràpèutica». Llavors, el seu abast com a «exercici espiritual» s'arrela en la seva dimensió *pedagògica* de recerca incessant guiada pel desig d'*aprendre*.

Bosch-Veciana recorre aquesta equació entre «exercici espiritual» i «aprenentatge» a través de quatre epígrafs: aprendre a viure, aprendre a dialogar, aprendre a morir i aprendre a llegir. La gradació d'aquest ordre no és casual: el progrés de la vida filosòfica exigeix una transformació interior que faci de la pròpia filosofia, en diàleg crític amb els textos estudiats, l'objecte d'exercicis espirituals. Per a Hadot –lector constant de Montaigne–, la filosofia greco-latina ofereix a la nostra cultura el model més acabat d'aquesta integració intel·lectual i vital que mai no deixa de qüestionar la seva operativitat i que, per això, l'enriqueix i la justifica. Aquest model, a més a més, és conscient dels perills d'aïllament que envolten l'opció d'una vida dedicada a la contemplació filosòfica. En aquest sentit, Bosch-Veciana no se n'està, d'assenyalar la dimensió comunitària i social de la filosofia en el plantejament de Hadot: «La *saviesa* a la qual aspira el *filòsof* ha de tenir en els altres un dels referents més específics de la seva bondat» (p. 126).

Cal alegrar-se de la publicació de llibres com el del professor Bosch-Veciana. Els dos textos que el componen no són simplement una reflexió profunda sobre la teoria de la lectura que caracteritza l'obra ja indispensable de Pierre Hadot, que al seu torn ha contribuït a trencar amb la visió arqueològica de la filosofia antiga. Aspiren també a ser exercicis de lectura, guiats per l'afany espiritual que alimenta l'activitat filosòfica. Gosaria dir que tenen valor performatiu. Fan allò que diuen: en llegir es converteixen en lectura en moviment.

Armando PEGO PUIGBÓ
GR Filosofia i Cultura
Facultat de Filosofia
Univ. Ramon Llull

Francesc Torralba, *La ética como angustia. Kierkegaard y Aranguren*. Barcelona: Proteus, 2013, 160 pàg.

És habitual que l'adveniment d'una efemèride doni peu a una desmesurada producció editorial al voltant del pensador o l'esdeveniment en qüestió. Ho és menys, però, que entre les produccions es trobi un text que estudiï l'autor celebrat a partir de la lectura que una altra figura d'envergadura en fa. El llibre de Francesc Torralba procura exactament això, destriar la lectura de l'obra kierkegaardiana realitzada per una de les figures més rellevants de la reflexió ètica espanyola del passat segle, José Luis López Aranguren. La recerca es converteix així en un doble homenatge: d'una banda a Soren Kierkegaard, nascut el 1813, i de

l'altra a Aranguren, un «mestre de mestres» (p. 14) i indiscutible referent del pensament lliure i heterodox espanyol de temps molt foscos.

De fet, Aranguren va haver d'exiliar-se, temps d'èxode en què va poder accedir a l'obra de Kierkegaard. La lectura va ser fecunda, ens diu Torralba, de manera que, tot i no constituir una de les veus especialitzades, la d'Aranguren n'és una de molt autoritzada. Va ser un dels coneixedors més profunds del seu tarannà i el que potser va saber captar amb més precisió la riquesa i la paradoxa del seu pensament. No per això va ser un seguidor vocacional de la seva estela, però és que Aranguren no ho era de ningú. Amb això, però, confirmava el *leit motiv* més reconegut de l'obra de Kierkegaard: ser un subjecte autònom no és una condició de possibilitat epistemològica o metafísica, sinó abans que res un compromís real, inalienable i únic amb el desafiament del viure. I això és el que lliurement va intentar fer Aranguren a la llum de l'exemple kierkegaardia.

En aquest sentit, el primer capítol de l'obra el dedica Torralba a enumerar els elements del mapa conceptual kierkegaardia que més van impactar Aranguren, començant pel rebuig que Kierkegaard sempre manifestà envers una manera de viure que coneixia molt bé: l'actitud estètica. Per a l'autor castellà, Kierkegaard fou ell mateix un viu exemple d'aquesta opció vital (p. 35), d'aquí l'agudesia i la finor de la crítica esgrimida a la fugida del món que la constituïa. I no tan sols això, subratlla Torralba que sosté Aranguren, sinó que la figura de Kierkegaard és un clar referent de la vida romàntica, de la visió idealitzada de la rea-